

Uusia näkökulmia teollisuusarkeologiaan Suomessa

Suomalaisen teollisuusarkeologian tila on nostettu esiin lähes säännöllisin väliajoin *Tekniikan Waibeiden* sivuilla.¹ Tuoreimmassa artikkelissa ”Tutkimuksen ja kulttuuriperinnön jännitteitä” vuodelta 2018 Immonen et al. peräänkuuluttivat keskustelua teollisuusarkeologian tiedon luonteesta ja tutkimuksen tavoitteista. Viime vuosina teollisuusarkeologinen tutkimus on saanut tilaa niin opinnäytetöissä², väitöskirjatutkimuksessa³ sekä projekteihin saadun rahoituksen muodossa⁴. Ajankohta tuntui siis sopivalta koota yhteen suomalaiseen teollisuusarkeologiaan liittyvää tutkimusta.

Kuten tämä *Tekniikan Waibeiden* teemanumero nostaa esiin, teollisuusarkeologiaa voidaan lähestyä ja lähestytäänkin monesta eri näkökulmasta. Yhteistä arkeologiselle tutkimukselle on kiinnostus materiaaliseen kulttuuriin. Materiaalinen kulttuuri voi kuitenkin kertoa meille niin raaka-aineiden hankinnasta, tuotannosta ja kuljetukseen tarvittavasta infrastruktuurista kuin myös ihmisten elämästä teollisuusyhteisöissä, heidän työstään ja arjestaan. Kiinnostus teollisuuskohteiden elinkaareen luo siteen myös arkeologian ja teollisuusperinnön tutkimuksen välille, kun kohteiden menneisyyden lisäksi myös niiden nykyiset merkitykset ja käyttö ovat tutkimuksen kohteena.

Päivi Maaranen tuo katsauksessaan ”Osmundrautaa Osmundbystä? Raaseporin Lövkärin raudankäsittelypaikan arkeologiaa ja historiaa” esiin peruskartoituksen tarpeen; kaikkia teollisuusarkeologisia kohteita ei ole vielä inventoitu eikä tuotu rekistereihin. Janne Kangaskesti puolestaan osoittaa katsauksessaan ”Miilunpoltosta ja hiilimiiluista Suomessa”, kuinka yksittäisenkin muinaisjäännöstyypin, kuten tässä tapauksessa hiilimiilun, lähempi tarkastelu voi tuoda tärkeää tietoa niin uusista kohteista kuin miilujen käytöstäkin. Usein näiden uudempien, laajaankin teolliseen tuotantoon liittyvien kohteiden osalta ongelmaksi voi kuitenkin nousta niiden suuri määrä. Mitä suojella, kun kohteita on satoja tai tuhansia ja ne voivat olla sangen kookkaita ja keskellä modernia kaupunkia? Tätä olen itsekin pohtinut tehtaiden piippuihin liittyvän tutkimukseni osalta, kun käyttämättömien piippujen rapistues-
sa paine niiden purkamiselle kasvaa vuosi vuodelta.⁵

Katsauksessaan ”Teolliset ja varhaisteolliset arkeologiset kohteet Metsähallituksen inventoinneissa” Tapani Tuovinen toteaa, että suureen ja pääomavaltaiseen tuotantoon liittyvät rakennukset ja niiden jäännökset, kuten ruukit, lasitehtaat, sahat ja kaivokset huomioidaan usein ”merkityksellisenä teollisuusarkeologisena kulttuuriperintönä, jonka korkea arvotus on ilmeinen” kun taas esimerkiksi juuri hiilimiilut ovat jääneet vähälle huomiolle muinaisjäännöksinä.⁶ Viime vuosina Metsähallituksen inventoinnit ovat kuitenkin tuoneet näkyviin myös näitä vähemmän huomioituja kohteita. Myös Lidar- eli valotutka-aineistojen hyödyntäminen on paljastanut uusia teollisuusarkeologisia kohteita.⁷

¹ Lönnqvist 1995; Kallio 2005; Immonen et al. 2018.

² Esim. Juola; Kangaskesti tässä numerossa.

³ Hyttinen 2021; Hemminki tässä numerossa.

⁴ Esim. Koneen Säätiön rahoittama Piippumuistoja-hanke (”Piippumuistoja”, <https://puruajaporua.wordpress.com/4.9.2021/>) ja Suomen Akatemian rahoittama ”Kaivostoiminta ja outo maanalainen maailma: kulttuuri, kulttuuriperintö ja kaivostoiminnan vaikutukset pohjoisimmassa Euroopassa” -hanke (”Uusia akatemiahankkeita...”, www oulu.fi/fi/uutiset/ 4.6.2021).

⁵ Kts. myös Sivula 2017.

⁶ Myös Kangaskesti.

⁷ Seitsonen & Olafson Lundemo tässä numerossa.

Jäljellä on kuitenkin yhä kysymys: mitkä näistä kasvavasta määrästä teollisuusarkeologisia kohteita tulisi ottaa suojelun piiriin? Tämä kysymys askarruttaa myös useita tämän numeron artikkeleiden kirjoittajista. Risto Nurmi korostaa katsauksessaan ”Taksi tietämällä taipaleella ja olematon moottoriopyörä – Tarinan merkityksestä kulttuuriperinnön säilymisessä” esineeseen liittyvien tarinoiden merkitystä. Ne luovat esineelle kontekstin, joka merkityksellistää sen erityiseksi satojen samanlaisten joukossa. Aina ei ole edes väliä, onko tarina tosi. Sama pätee esineiden lisäksi myös arkeologisiin kohteisiin. Muistitiedon keruu onkin ollut enenevässä määrin keskeinen osa myös teollisuusarkeologista tutkimusta kohteiden historian ja merkityksen valottajana.⁸

Muutenkin teollisuusarkeologiselle tutkimukselle näyttää olevan leimallista erilaisten aineistojen ennakkoluuloton yhdisteleminen. Tässäkin numerossa saamme lukea yllä mainittujen Lidar- ja haastatteluaineistojen lisäksi muun muassa historiallisten karttojen, vanhojen käyttöoppaiden ja hautaristien hyödyntämisestä arkeologisessa tutkimuksessa.

Artikkeleissa korostuu myös teollisuusarkeologisten kohteiden merkitys paikallisille. Katsauksessaan ”Maanselältä merelle – Näin syntyi kaksi näyttelyä uitosta ja savotasta” Hanna Puolakka korostaa sitä, ettei teollisuushistoria – uittohistoria hänen tekstinsä tapauksessa – ole maanlaajuinen, vaan siinä on alueellisia eroja. Paikallisuus ja teollisuuskohteiden merkitys paikallisidentiteetille voivatkin olla yksi tekijä kohteiden merkitystä arvioidessa. Sekä Marjo Juolan artikkelissa ”Muuttuva teollisuusmaisema: Pateniemen entisen saha-alueen maiseman biografia” että Tiina Äikkään et al. artikkelissa ”Oulunsalon Varjakan sahamiljöön moninaisten toimijoiden kulttuuriperintökohteena” tulevat esiin paikallisten teollisuusperinnölle antamat moninaiset merkitykset ja käytön tavat. Paikallisidentiteetin lisäksi teollisuusperintö voi olla keskeistä ammatti-identiteetille. Työn ja identiteetin suhdetta pohtii Noora Hemminki artikkelissaan ”Kohtalo on väistämätön”: työkaluaiheiset hautaristit teollisuustyöläisen elämän ja kuoleman symboleina”.

Paikallisen kautta teollisuusarkeologia voi ottaa kantaa myös laajempiin kysymyksiin muun muassa maiseman muutoksesta teollistumisen ja teollisen toiminnan loppumisen myötä sekä kestävästä kulttuuriperinnön käytöstä. Myös Sanna Lipkin peräänkuuluttaa näyttelyarviossaan ”Kuusivooninkisen uumenissa: Arvio Vapriikin 'Finlayson 200 – tehtaasta brändiksi'” kulttuuriperinnön asiantuntijoiden vastuuta teollisuusperinnön esittämisen kautta ottaa kantaa myös ajankohtaisiin aiheisiin, kuten lapsityövoima ja ylikulutus.

Yksiselitteistä vastausta siihen, mitä osia teollisuusperinnöstä meidän tulisi suojella, emme ehkä näiden artikkeleiden kautta pysty antamaan, mutta ne osoittavat paitsi teollisuusarkeologisen aineiston tutkimuksellisen potentiaalin myös teollisuusarkeologisten kohteiden merkityksen ammattikuntamme ulkopuolellakin. Seitsonen ja Olafson Lundemo kuvaavat artikkelissaan “‘Railroad of Death’: History and Archaeology of the German-built Second World War Hyrynsalmi–Kuusamo Railway 1942–1944” prosessia, jossa II maailmansodan kohteita on vähitellen alettu nähdä kulttuuriperintönä. Ehkä joitakin oppeja tästä prosessista voisi olla siirrettävissä myös uudempien teollisuusperintökohteiden suojeluun.

⁸ Esim. Juola; Puolakka; Äikäs et al. tässä numerossa.

Kirjallisuus

- Immonen, Visa, Maija Mäki ja J.-P. Taavitsainen. 2018. "Tutkimuksen ja kulttuuriperinnön jännitteitä: Teollisuusarkeologian historia Suomessa." *Tekniikan Waiheita*, 36 (3): 22–38. <https://journal.fi/tekniikanwaiheita/article/view/82367>.
- Hyttinen, Marika. 2021. Ajan multaamat muistot. Historiallisen arkeologian tutkimus Oulun Pikisaaren pikiruu-kista, ruukkiyhteisöstä ja maailmankuvasta 1640-luvulta 1890-luvulle. *Studia Archaeologica Septentrionalia* 7. Rovaniemi: Pohjois-Suomen Historiallinen Yhdistys.
- Kallio, Titta. 2005. "Teollisuusarkeologiaa Suomessa: tutkimustapoja ja -ongelmia." *Tekniikan Waiheita*, 23 (3): 40–50. <https://journal.fi/tekniikanwaiheita/article/view/63780>.
- Lönnqvist, Minna. 1995. "Monumentteja vai menneen ihmistoiminnan tutkimusta?" *Tekniikan Waiheita*, 4/95: 5–9.
- Sivula, Anna. 2017. "How does a factory chimney evolve into a monument? The resistant industrial heritage communities." *Tekniikan Waiheita*, 35 (4), 6–16. <https://journal.fi/tekniikanwaiheita/article/view/82343>

Verkkosivut:

- "Piippumuistoja." Purua ja porua -blogi. Luettu 4.9.2021. <https://puruajaporua.wordpress.com/piippumuisto-ja/>.
- "Uusia akatemiahankkeita..." Oulun yliopisto, uutiset. Päivitetty 4.6.2021. <https://www.oulu.fi/fi/uutiset/uusia-akatemiahankkeita-akatemiatutkijoita-ja-tutkijatohtoreita-oulun-yliopistoon>

To cite this article: Tiina Äikäs, "Uusia näkökulmia teollisuusarkeologiaan Suomessa" *Tekniikan Waiheita* 39, no. 3(2021): 4–6. <https://doi.org/10.33355/tw.111197>

To link to this article: <https://dx.doi.org/10.33355/tw.111197>